

یزد حداقل در عصر ساسانی، در نقطه‌ای مرکزی در ایران در تقاطع دو راه اصلی کرمان-ری و فارس-خراسان پدید آمده است. ساختمان فلات ایران در این نقطه، یزد را در شمار شهرهای کم‌آب قرار می‌دهد. اگرچه با افزایش جمعیت و مصرف بیشتر، کم‌آبی یزد از مشکل به بحران تبدیل شده است. از شیرکوه که منبع آب یزد است تا شهر، ۴۵ کیلومتر فاصله است. شهرهای تفت و مهریز چندین قرن پس از یزد در نزدیکی شیرکوه احداث شدند. یزد اما در ابتدا قلعه‌ای بوده برای حفاظت و تأمین خدمات راه که تدریجاً گسترده شد. وزن زندگی اقتصادی و نظامی وابسته به دو راه باستانی آن‌قدر بود که تا امروز، علی‌رغم دوری از سرچشمه آب، همچنان یزد نسبت به تفت و مهریز شهر بزرگتری است با شاخص‌های تمدنی و فرهنگی بالاتر از متوسط کشور. از جمله مظاهر تمدن باستانی ایران که در یزد مورد توجه جدی واقع شد و به نمونه‌های عالی خود دست یافت، آب بود. آب در یزد، این شهر آباد ولی بی‌آب، با دو معنا جایگاه یافت: آیه وجود و نماد خیر. از یک‌سو به‌عنوان مظهر وجود و کمال (افسانه آناهیتا) بود، و از سوی دیگر نماد صفات وجود کامل که در زمین جلوه‌گر می‌شد. بُعد نازل و معقول نقش‌آفرینی آب نمایش‌های گوناگون برای جلب توجه مخاطب به صورت آب بود. نمادهایی که در عناصر طبیعی، نقوش هندسی، نقش‌های طبیعت، زبان، آداب و امثال آن به دست انسان‌ها ساخته و پرداخته شدند تا راوی چپستی‌های نافع و سودمند آب در زندگی مردم یزد باشند. این رویکرد ضرورت تداوم حیات در ناحیه کم‌آب و ابزار حفاظت آب است.

بُعد عالی و حسی نقش آب در یزد، ایجاد موقعیت‌های مواجهه با آب بود؛ خود آب. به نحوی که مخاطب بتواند جلوه‌های مختلف از آب را لمس کند. مواجهه حداکثری با موجودیت آب با صورت‌های گوناگون دستور کار توسعه ارتباط هستی‌شناسانه انسان با آب بود. شناخت ظرفیت‌های آب و ابعاد مختلفی که بتوان برای لمس و درک آن‌ها زمینه‌سازی کرد. ابداع فضاها و موقعیت‌هایی که ناظر بتواند از منظر آن‌ها به آب نظر کند.

معماری یزد مظهر مشهوری از ظرفیت فرهنگی-تمدنی این شهر است که در عین بی‌آبی و قرارگیری در ناحیه‌ای خشک و بی‌آبان (بیابان)، توانسته به شاخص‌های برتر آبادانی دست یابد. رشد خانه‌های حیاطدار به مرکزیت آب‌نمایی که جوهر معماری خانه محسوب می‌شود از این سنخ است. در مسیر قنات‌هایی که از زیر زمین عبور می‌کردند، هر جا ممکن بود ارتباطی با آب برقرار شد تا در پایاب‌ها مردم حول آب گرد هم آیند. گودال باغچه‌آبی که زمین را می‌شکافت تا در عرصه حیات، جریان آب را به مثابه جلوه عنصر مثالی پیش چشم ساکنان آورد. آب‌نمای عظیم باغ دولت‌آباد، در محیطی کم‌آب جز زمینه‌ای برای تأکید بر شکوه آب توجیهی ندارد. با دقت در پویای شکل‌گیری معماری در یزد می‌توان گفت معماری در این شهر بر اساس منظرپردازی از آب و مواجهه انسان‌ها با آب برپا شده است.

عکس روی جلد از نگارنده مربوط به کوشک باغ پهلوانپور در مهریز نمونه‌ای از منظرپردازی با رویکرد حداکثری کردن مواجهه با آب و طبیعت است. حال خوبی که ناظر در این فضا به‌دست می‌آورد ناشی از غوطه‌وری در منظر از طریق مواجهه و لمس طبیعت است.

مدیرمسئول
سیدامیر منصوری
amansoor@ut.ac.ir

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Manzar journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

منصوری، سیدامیر. (۱۴۰۳). بی‌آبان آبادان. منظر، ۱۶ (۶۷)، ۳.

DOI: 10.22034/MANZAR.2024.198639
URL: https://www.manzar-sj.com/article_198639.html

